

דף שבועי

בס"ד

פרשת אחרי-מות קדושים, תשפ"ה, מספר 1617

חֲבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְצֶלֶם יֵאִיר בִּרְקָא

חוסר האמפתיה של קין כלפי אחיו הבל תורם להחלטתו לבצע מעשה אלים. מנקודת מבט פסיכולוגית, פיתוח יכולת אמפתית חשובה למניעת עימותים בין-אישיים וליצירת קשרים חברתיים חיוביים. חיזוק תחושת האמפתיה יכול למנוע התפרצויות על רקע רגשי, כמו קנאה. האופן שבו הפסוק מציג את החטא כמשהו מוחשי וקרוב (רובץ בפתח), אך בו-זמנית נשלט (ואתה תמשול בו), מדגיש את הכוח שבאחריות אישית ובבחירות מודעות.

בריאתו של האדם בצלם האל מעניקה לו תפקיד של שליחות מוסרית. "לפתח חטאת רִבֵּץ" מזכיר לנו שהאחריות להתמודד עם הפיתוי והחטא היא חלק מהמהות של היותנו ברואים בדמות האל. האדם לא רק מתמודד עם קשיים אישיים, אלא גם נושא תפקיד מוסרי וערכי בעולם.

פרשת "קדושים" מוסיפה נדבך נוסף; את יסוד אהבת הזולת.

המצווה "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ" (וי' יט:יח) מייצגת את אחד היסודות המרכזיים של המוסר היהודי, ומדגישה את הצורך באהבת הזולת כפי שאנו אוהבים את עצמנו. כשמחברים את הרעיון של "לפתח חטאת רובץ" ל"ואהבת לרעך כמוך", נוצרת תפיסה מעמיקה של ההתמודדות עם רגשות שליליים והשאפה לקיים יחסים בין-אישיים הרמוניים.

כפי שהחטא "רובץ" בפתח, כך גם רגשות שליליים כלפי אחרים - כמו קנאה, כעס, או שנאה יכולים לצוץ במערכות יחסים. כדי להגיע למצב שבו אנו אוהבים את רעינו כמותנו, עלינו ללמוד לשלוט ברגשות אלו ולא לתת להם להשתלט עלינו. במקום

המונח "צלם א-לוהים" מופיע לראשונה בתיאור בריאת האדם: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמוֹתֵנוּ... וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ" (בר' א:כו-כז).

המשמעות המילולית של "צלם" היא דמות, תבנית או תכונה הדומה לדבר אחר. אך מהי אותה תכונה באדם הדומה לא-לוהים?

הרמב"ם מסביר כי "צלם א-לוהים" הוא התבונה השכלית של האדם, המייחדת אותו משאר היצורים, ומאפשרת לו להשיג את האמת ולבחור בדרך המוסר (מורה נבוכים א, א). לשיטתו, הבינה היא המבדילה את האדם מכל יצור אחר, ומסמלת את הקשר בין האדם לבין הבורא. הוא מדגיש את חשיבות ההכרה והעיסוק המחשבתי כאידיל עליון.

רעיון הבריאה בצלם מבטא את הדמיון הרוחני בין האל-לאדם. חלק מרוחניותו של האל מוצא את ביטוי בקיומו הרוחני של האדם.

"וְתַחֲסְרֵהוּ מַעַט מֵאֱלֹהִים וְהָדָר תַּעֲטֹרֶהוּ" (תה' ח:ו). כבודו הפרטי של האדם שואב מכבודו האינסופי של האל, שחלק ממנו לאדם, וכן הדבר באשר לחוכמה והצדק. חובת האדם להשתמש בתכונות שהוטבעו בו במיטב, על מנת שלא יבייש את צלם הא-לוהים שבו.

בריאת האדם אינה מסתיימת בבואו לעולם בעת לידתו. מוטלת עליו החובה להמשיך ולעצב את דמותו הרוחנית-המוסרית והאמונית כל ימי חייו, בהתמודדות עם האתגרים הניצבים לפניו עד יום מותו. כמאמר הפסוק: "הָלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתַּח חֲטָאת רִבֵּץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֶקְתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ" (בר' ד:ז).

* ד"ר יאיר ברקאי היה ראש מכללת ליפשיץ. המאמר מוקדש לחתנתו היקר, אסף לוי בהגיעו לגיל בִּינָה.

1 עיינו במסכת קידושין ל ע"ב: "תניא, אמר הקב"ה לישראל, בראתי יצה"ר ובראתי לו תבלין (תרופה). אם אתם עוסקים בתורה – אין אתם נמסרים בידו (בידי יצה"ר) שנאמר: "הלא אם תטיב, שאת". ואם לא -

אתם נמסרים בידו שנאמר: "לפתח חטאת רובץ", ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בידך, שנאמר: "ואליך תשוקת", ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנאמר: "וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ".

הוא (רבי עקיבא) היה אומר: **חביב אדם שנברא בצלם. חיבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם, שנאמר: "כִּי בְצַלְמֵ אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם"** (בר' א:ט).

כדי לקיים את מצוות "ואהבת לרעך כמוך" האדם נדרש לפיתוח של כישורים כמו אמפתיה, סלחנות ושיתוף פעולה. החיבור הזה מקשר בין השאיפה לשלוט בדחפים השליליים לבין היכולת לבנות מערכות יחסים של אהבה ואכפתיות.

לסיכום:

שלושת הפסוקים ("לִפְתַּח חֶסֶד וְרַחֲמִים"; "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ"; ו"בְּצַלְמֵ אֱלֹהִים בָּרָא") מתארים שלוש תובנות יסודיות על האדם ומוסריותו:

"לִפְתַּח חֶסֶד וְרַחֲמִים": מתאר את הפיתויים והדחפים השליליים הנמצאים "בפתח" חיי האדם, אך מדגיש את יכולת הבחירה החופשית שלנו לשלוט בהם, ולהתמודד עם רגשות כמו כעס וקנאה.

"וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ": מעלה את הערך המוסרי והחברתי של אהבת הזולת. היא מצווה עלינו לנהוג באחרים באותה מידה של כבוד ואכפתיות שאנו מקווים לקבל לעצמנו, מתוך עיקרון של הדדיות ורעות.

"בְּצַלְמֵ אֱלֹהִים בָּרָא": מבטא את ייחודיות האדם ואת ערכו, ומדגיש שכל אדם נושא בתוכו משהו א-לוהי. מכאן חשיבות הכבוד, הערך, והאחריות האישית לכל מעשה.

שלושת הרעיונות מתחברים למסר משולב: האדם נברא עם יכולות מוסריות גבוהות, ומתבקש לפעול באהבה, כבוד ושליטה עצמית מול כל אתגרי החיים. השילוב הזה יוצר תפיסה הוליסטית של מי שאנחנו ועל התפקיד המוסרי שלנו בעולם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

להיכנע לרגשות שמובילים לפירוד, אנו נקראים להפוך אותם לאהבה, הכלה והבנה.

החובה "למשול בו" (בחטא) קשורה לאחריות שיש לכל אדם כלפי סביבתו. במצוות "ואהבת לרעך כמוך" אנחנו מתבקשים להתעלות מעל האגו שלנו, ולהעניק חשיבות לרגשות ולצרכים של אחרים. השליטה העצמית, שעליה הפסוק בבראשית מדבר, מתרחבת אל היכולת להעדיף את טובת הזולת על פני דחפים אנוכיים.

הפסוק **"וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה' "** (וי' יט:יח), מעלה שני קשיים: א. זהו מקרא יחידאי שבו נאמר לאהוב ל-. אהבה היא רגש, ורגש מופנה ישירות למושא; אוהבים את, מהו אם כן לאהוב ל-? ב. מהו "כמוך", האם האדם יכול לאהוב את זולתו באותה דרגה שהוא אוהב את עצמו?
אבן עזרא מסביר את "ואהבת לרעך" בדרך הבאה:

ועל דעתי שהוא כמשמעו **שיאהב הטוב לחבירו** כמו לנפשו. וטעם "אֲנִי ה' " כי אני א-לוה אחד בראתי אתכם.

בדרך דומה פירש גם **ספורנו**: "אהוב בעד רעך מה שהיית אוהב בעדך אם היית מגיע למקומו".

כלומר, **"לאהוב ל-"** מובנו לעשות טוב לזולת, כפי שהיית מצפה ממנו שיעשה עבורך.

חז"ל הרחיבו את תחום מצוות אהבת הרע אף לעת ההוצאה להורג של פושע, שהסנהדרין דן אותו למיתתו. הם קובעים: "ואהבת לרעך כמוך – ברור לו מיתתו יפה". כלומר, אפילו לרשע שדינו להיהרג, יש לבצע את גזר הדין באופן אמפתי שאינו משפילו (סנהדרין מה ע"א; כתובות לז ע"ב).

הכלל המפורסם שקבע הלל הוא: **"דעלך סני לחברך לא תעביד"**, זו היא כל התורה כולה ואידך פירושה הוא זיל גמור" (שבת, לא ע"א, מה ששנוא עליך לחברך לא תעשה – זו היא כל התורה כולה, והשאר – פירושה הוא, לך למד).

דומה כי הכלל הזה הוא ניסוח על דרך השלילה של הכלל המאוחר יותר שטבע רבי עקיבא: "ואהבת לרעך כמוך – זה כלל גדול בתורה" (ספרא, קדושים, ד י"ב). רבי עקיבא העלה את מצוות אהבת הרע למדרגה גבוהה של **כלל** אשר חובק תורה ומלוואה. "מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך" מדבר רק על מה שאסור לעשות, ואילו "ואהבת לרעך כמוך" מדבר על מה שצריך לעשות, והוא הרבה מעבר למשתמע מהכלל של הלל. החיבור בין הא-לוהי לאנושי הוא שהופך את 'ואהבת' לכלל גדול בתורה. כאשר האדם מקיים את המצווה כראוי, הוא חושף את צלם הא-לוהים שבתוכו. לכן הפסוק מסתיים במילים: **"אֲנִי ה' "** כפי שנמצא במסכת אבות (ג, יד):